

Sygn. akt II CSK 385/12

WYROK

W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 14 lutego 2013 r.

Sąd Najwyższy w składzie :

SSN Anna Kozłowska (przewodniczący)

SSN Hubert Wrzeszcz (sprawozdawca)

SSN Kazimierz Zawada

w sprawie z powództwa G. K.
przeciwko I.W.
o ochronę dóbr osobistych,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 14 lutego 2013 r.,
skargi kasacyjnej powódki
od wyroku Sądu Apelacyjnego [...] z dnia 17 stycznia 2012 r.,

uchyla zaskarżony wyrok oraz wyrok Sądu Okręgowego w K. z dnia 20 lipca 2011 r., znosi postępowanie przeprowadzone przed tymi Sądami i przekazuje sprawę Sądowi Okręgowemu w K. do ponownego rozpoznania, pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania kasacyjnego.

Uzasadnienie

Wyrokiem z dnia 20 lipca 2011 r. Sąd Okręgowy w . oddalił powództwo o zasądzenie 300 000 zł zadośćuczynienia.

Sąd ustalił, że w dniu 5 listopada 2003 r. pozwana złożyła w Komisariacie Policji w K. zawiadomienie o podejrzeniu popełniania przez powódkę przestępstwa polegającego na pobiciu przez powódkę składającej zawiadomienie i jej matki H. T. Do zdarzenia doszło w prowadzonym przez powódkę biurze usług finansowych, do którego udały się pozwana i jej matka w celu uzyskania informacji dotyczącej złożonego przez H. T. wniosku o kredyt w wysokości 2000 zł i zażądania od powódki zwrotu 140 zł.

Prowadzone w sprawie dochodzenie zakończyło się sporządzeniem aktu oskarżenia, w którym zarzucono powódce popełnienie czynu z art. 157 § 2 k.k. W postępowaniu przygotowawczym oskarżona była dwa razy przesłuchiwana (dnia 12 grudnia 2003 r. i 22 stycznia 2004 r.). Na etapie postępowania sądowego powódka została poddana badaniu psychiatrycznemu, poprzedzonemu – na żądanie biegłych – obserwacją w szpitalu psychiatrycznym. Postanowienie Sądu Rejonowego w K. z dnia 13 stycznia 2005 r. o skierowaniu powódki na obserwację psychiatryczną na okres nie dłuższy niż sześć tygodni uprawomocniło się po rozpoznaniu zażalenia.

Powódka przebywała na obserwacji psychiatrycznej od dnia 7 kwietnia 2005 r. do dnia 29 kwietnia 2005 r. W wydanej w dniu 7 maja 2005 r. opinii psychiatrycznej stwierdzono, że powódka cierpi na chorobę psychiczną w postaci zaburzeń urojeniowych. Choroba trwa od szeregu lat, co potwierdza wcześniejsza opinia sądowo-psychiatryczna z dnia 12 lipca 2001 r. Zdaniem biegłych powódka nie rozumiała znaczenia zarzucanego jej czynu i nie była w stanie kierować swoim postępowaniem; nie stanowiła on jednak zagrożenia dla porządku prawnego i mogła brać udział w postępowaniu karnym.

Sąd Rejonowy w K. postanowieniem z dnia 11 sierpnia 2005 r., wydanym w sprawie VII K .../04, umorzył postępowanie karne przeciwko G. K. z powodu niepoczytalności oskarżonej. Jednakże orzeczenie to zostało uchylone na skutek

zażalenia wniesionego przez obrońcę oskarżonej. Po ponownym rozpoznaniu sprawy Sąd Rejonowy w K. wyrokiem z dnia 7 listopada 2007 r., sygn. akt VII .../05, na podstawie art. 17 § 1 pkt 2 k.p.k w związku z art. 31 § 1 k.k. umorzył postępowanie przeciwko G. K. o czyn z art. 157 § 2 k.k. W uzasadnieniu wyroku ustalił, że G.K. wyczerpała znamiona czynu opisanego w art. 157 § 2 k.k., gdyż w dniu 4 listopada 2003 r., bijąc I. W. rękoma po głowie i tułowiu, szarpiąc za ubranie i włosy oraz kopiąc, spowodowała u niej obrażenia ciała w postaci stłuczenia głowy, stłuczenia okolicy skroniowej lewej, stłuczenia kolana lewego, a także ubytek owłosienia okolicy ciemieniowo-potylicznej średnicy około 6-7 cm, trwające dłużej niż 7 dni. Jednocześnie Sąd stwierdził, że rozpoznano u oskarżonej chorobę psychiczną (zespół urojeniowy) w rozumieniu art. 31 § 1 k.k., co wyklucza przypisanie jej odpowiedzialności karnej. Apelacja obrońcy oskarżonej została oddalona jako oczywiście bezzasadna.

Pozwana nie występowała w postępowaniu karnym w roli oskarżyciela posiłkowego. Prowadzone przeciwko pozwanej postępowanie przygotowawcze – na skutek zawiadomienia powódki, że pozwana podczas zdarzenia z dnia 4 listopada 2003 r. ukradła jej 260 zł - zostało prawomocnie umorzone z powodu braku znamion przestępstwa.

Zdaniem Sądu pierwszej instancji nie ma podstaw do przyjęcia, że pozwana - jak twierdziła powódka - na skutek złożenia zawiadomienia o popełnieniu przestępstwa naruszyła dobra osobiste powódki, albowiem działanie pozwanej nie było bezprawne. W konsekwencji nieuzasadnione jest także roszczenie majątkowe oparte na art. 448 k.c. Nie ma również podstaw do przypisania pozwanej odpowiedzialności deliktowej, gdyż powódka nie wykazała, że zostały spełnione przesłanki przewidziane w art. 415 k.c.

Zaskarżonym wyrokiem Sąd Apelacyjny oddalił apelację powódki, dzieląc ustalenia faktyczne i ocenę prawną Sądu pierwszej instancji.

W skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach, pełnomocnik powódki zarzucił naruszenie art. 415 i 448 k.c. oraz art. 379 pkt 5 w związku z art. 117 § 1 i 5 k.p.c., art. 386 § 2 k.p.c. i art. 382 w związku z art. 233 § 1 k.p.c. Powołując się na te podstawy wniósł uchylenie wyroków Sądów obu instancji i przekazanie

sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania albo o uchylenie wymienionych wyroków i uwzględnienie powództwa.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W pierwszej kolejności rozważania wymaga zarzut nieważności postępowania przed Sądami obu instancji, spowodowanej pozbawieniem powódki możliwości obrony swych praw na skutek odmowy ustanowienia jej pełnomocnika z urzędu (art. 379 pkt 5 w związku z art. 117 § 1 i 5 k.p.c.), ponieważ powoduje on najdalej idące skutki procesowe (art. 386 § 2 k.p.c.).

W judykaturze Sąd Najwyższego, aprobowanej w piśmiennictwie, przyjmuje się, że w zasadzie odmowa ustanowienia pełnomocnika z urzędu nie powoduje nieważności postępowania na skutek pozbawienia strony możliwości obrony swych praw. Sąd nie jest bowiem bezwzględnie związany złożonym przez stronę, zarówno zwolnioną od kosztów sądowych (art. 117 § 1 k.p.c.), jak niekorzystającą ze zwolnienia od kosztów sądowych, wnioskiem o ustanowienie pełnomocnika z urzędu, uwzględnia go – zgodnie z art. 117 § 5 k.p.c. – jeżeli udział adwokata lub radcy prawnego w sprawie uzna za potrzebny (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 12 września 2007 r., I CSK 199/07, z dnia 16 kwietnia 2008 r., V CSK 564/07 i z dnia 19 czerwca 2008 r., V CSK 50/08 niepubl.). Jednakże w niektórych wypadkach odmowa ustanowienia pełnomocnika z urzędu może spowodować nieważność postępowania na skutek pozbawiania strony możliwości obrony swych praw. Podkreślając znaczenie okoliczności konkretnej sprawy, wskazuje się w orzecznictwie, że taka sytuacja zachodzi m.in. wówczas, gdy strona ze względu na stan zdrowia psychicznego nie jest w stanie podjąć racjonalnej obrony swych praw w postępowaniu sądowym (por. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 10 marca 1999 r. r. II CKN 41/99 i wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 maja 2005 r., I CK 773/04, niepubl.).

Z podstawy faktycznej zaskarżonego wyroku wynika, że powódka od wielu lat cierpi na chorobę psychiczną, potwierdzoną opiniami sądowo-psychiatrycznymi (wydanie ostatniej zostało poprzedzone obserwacją psychiatryczną), która wykluczyła przypisanie jej odpowiedzialności karnej. Z ostatniej opinii sądowo-psychiatrycznej wynika, że badania, którym poddano G.

K., wskazywały na nieharmonijny rozwój funkcji poznawczych, na obniżenie zdolności planowania, przewidywania i organizowania działań w sytuacjach społecznych. Badania ujawniała sztywność myślenia i poglądów oraz dominację sfery emocjonalno-popędowej nad intelektualno-poznawczą, Nie umiała wyciągać wniosków z wcześniejszych doświadczeń i dostosować się (w sensie zmiany myślenia, postaw) do zmieniających się warunków i sytuacji. U badanej stwierdzono zaburzenia treści myślenia w formie urojeń prześladowczych i urojeniowej interpretacji rzeczywistości. Miała ona poczucie, że od kilku lat prowadzone są przeciwko niej wrogie działania. Utrzymywała, że działa przeciwko niej mafia. Wymieniała osoby i instytucje, które są w zмовie z policją i prokuraturą, i którym zależy na tym, aby utrudnić jej życie. Zdaniem biegłych stwierdzone u badanej zaburzenia urojeniowe trwają od szeregu lat, stwierdzono je już w 2001 r. podczas badania sądowo-psychiatrycznego. Zburzenia urojeniowe już wówczas trwały dłuższy okres, a od tego czasu doszło - na skutek niepodejmowania leczenia - do rozbudowania systemu urojeń. Badana była całkowicie bezkrytyczna zarówno co do swojego postępowania, jak również co do swojego stanu psychicznego.

Mając na względzie stwierdzony stan zdrowia psychicznego skarżącej, nie można odeprzeć podniesionego w skardze kasacyjnej zarzutu, że odmowa ustanowienia dla niej pełnomocnika z urzędu, która pozbawiła ją możliwości skorzystania z profesjonalnej pomocy w postępowaniu przed Sądami obu instancji, spowodowała pozbawienie jej możliwości obrony swych praw. O ujawnionej w postępowaniu sądowym nieporadności skarżącej świadczy już - co trafnie podniesiono w skardze kasacyjnej - napisany przez nią pozew, nieodpowiadający wymaganiom tego pisma procesowego. Z potrzebą ustanowienia pełnomocnika z urzędu w celu zapewnienia skarżącej należytej ochrony jej praw przemawiają także niekwestionowane przez nią w toku procesu wady postępowania dowodowego – nieprawidłowo został przeprowadzony dowód z akt sprawy karnej na rozprawie z dnia 20 lipca 2011 r. (kwestia zasady bezpośredniości, ograniczenia postanowienia dowodowego do przytoczenia sygnatury sprawy) (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 22 października 1973 r., II CR 537/73 i z dnia 27 lutego 1997 r., III CKN 1/97, niepubl.).

Z przedstawionych powodów Sąd Najwyższy orzekł, jak w sentencji wyroku (art. 398¹⁵ § 1 w związku z art. 386 § 2 i art. 398²¹ k.p.c.).